

porushennyamy` rozumovogo rozvy`tku / [uporyadkuv. V. I. Bondar, V. V. Zasenka]. – Lugans`k: Vy`d-vo Lugans`kogo derzhavnogo pedagogichnogo universy`tetu imeni Tarasa Shevchenka, 2003. – 96 s. **4. Malafiyik I. V.** Dy`dakty`ka / I. V. Malafayik. – K.: Kondor, 2005. – 397 s. **5. Maller A. R.** Vospitanie i obuchenie detej s tjazheloj intellektual'noj nedostatochnost'ju / A. R. Maller, G. V. Cikoto. – M.: Akademija, 2003. – 208 s. **6. Posobie** po vospitaniju i obucheniju umstvenno otstalyh detej v detskih domah Ministerstva social'nogo obespechenija. – M. : M-vo social'nogo obespechenija. Upr. trudovogo i bytovogo ustrojstva invalidov, 1983. – 188 s. **7. Programy`** z matematy`ky` dlya uchniv z pomirnoyu rozumovoyu vidstalistyu pidgotovchogo, 1 - 4 -x klasiv special'noyi shkoly` [Elektronny`j resurs] / N. V. Golyans`ka, Yu. M. Yur'yeva, G. P. Zasuxa. – Rezhy`m dostupu do sajtu: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-programi/tldlya-ditej-z-pomirnoyu-rozumovoyu-vidstalistyu.html>. **8. Chajka V. M.** Osnovy` dy`dakty`ky` [Tekst] : navch. posib. / V. M. Chajka. – Ky`yiv : Akademvy`dav, 2011. – 240 s.

Received 11.03.2019

Accepted 11.04.2019

УДК 376.4-152.2

DOI 10.32626/2413-2578.2019-13.292-302

О.П. Хохліна

epkhokh@nau.edu.ua;

epkhokh@ukr.net

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УЧНІВ З ПОМІРНОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ ЯК ОСНОВА ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ

Відомості про автора: Хохліна Олена Петрівна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету, Київ, Україна. E-mail: epkhokh@nau.edu.ua; epkhokh@ukr.net; ORCID 0000-0002-2126-5011

Contact: Khokhlina Olena Petrivna, Doctor of Science of Psychology, Professor, Professor of the Department of Aviation Psychology of the National Aviation University, Kyiv, Ukraine; e-mail: epkhokh@nau.edu.ua; epkhokh@ukr.net; ORCID 0000-0002-2126-5011

Відомості про наявність друкованих статей: Хохліна О.П. До концепції державних стандартів галузей знань для дітей з обмеженими розумовими можливостями /Хохліна О.П. // Дидактичні та соціально-

психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб. Вип. 2.—К.: Науковий світ, 2001.—С. 90–94.; **Хохліна О.П.** Теоретичні основи вдосконалення спеціальної освіти дітей з порушеннями розумового розвитку /Хохліна О.П. // Імідж сучасного педагога: Спеціальна педагогіка: реалії та перспективи. – 2004. - №8-9. – С.38-41.; **Хохліна О.П.** Про підхід до розробки педагогічного забезпечення виховання, розвитку та сприяння соціально-побутовій адаптації дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю / Хохліна О.П. // Сучасні проблеми організації роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку: Зб. Наук.праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія Соціально-педагогічна. Вип. 6. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С. 223-226.

Хохліна О.П. Психолого-педагогічна характеристика учнів з помірною розумовою відсталістю як основа визначення напрямів педагогічної роботи. У спеціальній психолого-педагогічній науці та практиці найбільша увага приділяється найчисельнішій категорії осіб з інтелектуальними порушеннями – особам з легкою розумовою відсталістю. На сучасному етапі поширення в Україні світової тенденції гуманістичного ставлення суспільства до осіб з особливими потребами, можливості навчання таких дітей у різноманітних освітніх установах, актуальною стала й проблема особливостей педагогічного процесу щодо дітей з помірною розумовою відсталістю.

У статті наведені результати теоретичного дослідження, спрямованого на визначення напрямів педагогічної роботи з огляду на психолого-педагогічну характеристику осіб з помірною розумовою відсталістю – на особливості розвитку пізнавальної та особистісної сфер, спілкування, практичної діяльності та самообслуговування, на відповідні особливості та можливості педагогічного впливу. При цьому визначено, що спеціально організований педагогічний процес має здійснюватися передусім у плані виховання, розвитку й сприяння їхній соціально-побутовій адаптації та базуватися переважно на тренуванні.

Ключові слова: учні з помірною розумовою відсталістю, психолого-педагогічна характеристика учнів, змістові напрями педагогічної роботи.

Хохліна Е.П. Психолого-педагогическая характеристика учащихся с умеренной умственной отсталостью как основа определения направлений педагогической работы. В специальной психолого-педагогической науке и практике наибольшее внимание уделяется многочисленной категории лиц с интеллектуальными нарушениями - лицам с легкой умственной отсталостью. На современном этапе распространения в Украине мировой тенденции гуманистического отношения общества к лицам с особыми потребностями, возможности обучения таких детей в различных

образовательных учреждениях, актуальной стала и проблема особенностей педагогического процесса в отношении детей с умеренной умственной отсталостью.

В статье приведены результаты теоретического исследования, направленного на определение содержательных линий педагогической работы с учетом психолого-педагогической характеристики лиц с умеренной умственной отсталостью - особенностей развития познавательной и личностной сфер, общения, практической деятельности и самообслуживания, на соответствующие особенности и возможности педагогического воздействия. При этом определено, что специально организованный педагогический процесс должен осуществляться прежде всего в плане воспитания, развития и содействия их социально-бытовой адаптации и базироваться преимущественно на тренировке.

Ключевые слова: учащиеся с умеренной умственной отсталостью, психолого-педагогическая характеристика учащихся, содержательные направления педагогической работы.

Khokhlina O.P. Psychological and pedagogical characteristics of students with moderate mental retardation as the basis for determining areas of pedagogical work. In psychological and pedagogical science and practice, the most attention is paid to a large category of people with intellectual disabilities - people with mild mental retardation. At the present stage of development of the theory and practice of education in Ukraine, with the spread of the global trend of humanistic attitudes of society towards persons with special needs, the possibility of teaching these children in various educational institutions, the problem of peculiarities of the pedagogical process regarding children with moderate mental retardation has become urgent.

The article presents the results of a theoretical study aimed at determining the content lines of pedagogical work, taking into account the psychological and pedagogical characteristics of persons with moderate mental retardation - features of the development of cognitive and personal spheres, communication, practical activities and self-care, on the corresponding features and possibilities of pedagogical influence. It was determined that the special organization of the pedagogical process should be carried out primarily in terms of education, development and promotion of their social and household adaptation and be based mainly on training: on the show, using visual supports, copying (repetition, imitation).

The main directions of pedagogical work with moderately mentally retarded students are as follows: 1) training social skills under domestic conditions: hygienic; self-catering and domestic; safe behavior at home, etc. ; 2) training social welfare skills outside home; rules of safe behavior when communicating with strangers; behavior in the "when lost" situation; 3) the formation of communication skills, emotional and volitional and personal

sphere; 4) the development of the cognitive and motor sphere as a prerequisite for learning and performing labor activities; 5) the formation of elementary training skills (reading, writing, counting) and work skills.

Keywords: students with moderate mental retardation, psychological and pedagogical characteristics of students, meaningful areas of educational work.

Постановка проблеми. У психолого-педагогічній науці та практиці найбільша увага приділялася найчисельнішій категорії осіб з інтелектуальними порушеннями – особам з легкою розумовою відсталістю (IQ = 50-69). На сучасному етапі розвитку теорії та практики освіти в Україні, з поширенням світової тенденції гуманістичного ставлення суспільства до осіб з особливими потребами, можливості навчання таких дітей у різноманітних освітніх установах, актуальною стала й проблема особливостей педагогічного процесу щодо дітей з помірною (IQ = 35-49) розумовою відсталістю.

Аналіз останніх досліджень. У статті наведені результати теоретичного дослідження, спрямованого на визначення напрямів педагогічної роботи з огляду на психолого-педагогічну характеристику осіб з помірною розумовою відсталістю. В основу дослідження було покладено аналіз наукових праць О. Гаврилова, Ю. Галецької, І. Єременка, Л. Занкова, Д. Ісаєва, Т. Каменщук, У. Крістен, М. Кузьмицької, Т. Лісовської, О. Маллера, М. Матвєєвої, В. Синьова, Г. Сухаревої, О. Хохліної, Г. Цикото, Л. Шипіциної та ін.

Мета статті – на основі результатів теоретичного дослідження надати психолого-педагогічну характеристику дітей з помірною розумовою відсталістю та визначити основні напрями педагогічної роботи з ними.

Виклад основного матеріалу. Психолого-педагогічній характеристиці дітей з помірною розумовою відсталістю має передувати визначення найсуттєвішого щодо особливостей дітей, що мають легкий ступінь інтелектуального порушення. Так, встановлено, що навчання дітей з легкою розумовою відсталістю, переважно в умовах спеціального освітнього закладу, здійснюється за спеціальними корекційно спрямованими програмами, що відповідають психофізіологічним особливостям та можливостям учнів. Вони здатні до усвідомленого засвоєння та використання засвоєного матеріалу на практиці, до свідомої діяльності. У більшості випадків особи з легкою розумовою відсталістю інтегруються у суспільство – здатні до самостійної життєдіяльності. Найбільшою мірою вони адаптуються до сфери побуту, до професійної трудової діяльності, що не потребує абстрактного мислення (В. Воронкова, 1994; М. Козленко, Г. Мерсіянова, В. Турчинська, О. Хохліна, 2000; В. Синьов, 1988, О. Хохліна, 2000, 2004; В. Синьов, М. Матвєєва, О. Хохліна, 2008 та ін.).

Водночас слід зазначити, що, незважаючи на засвоєння такими особами певних поведінкових норм, їхні рольові функції у суспільстві обмежені. Найбільші труднощі у них викликає необхідність виконання соціальних ролей, пов'язаних з життям у шлюбі та вихованням дітей, адаптація до культурних традицій та норм, внаслідок недостатньої емоційної та соціальної зрілості (Л. Шипіцина, 2005).

Особи з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня, у яких порушення виразніше, більшою мірою характеризуються несформованістю пізнавальних процесів, передусім процесу мислення, нездатністю до утворення абстрактних понять. Спостерігаються недоліки та особливості розвитку не лише пізнавальної, а й емоційної, особистісної, рухової сфер. Все це зумовлює труднощі їхньої адаптації до умов життєдіяльності у побуті та більш широких суспільних відносин. Вони мають низький рівень здатності пристосування у побуті, соціально-емоційній сфері, спілкуванні. Відтак, особи з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня потребують постійної допомоги, нагляду, супроводу та соціального захисту. Вони не можуть проживати незалежно, хоча більшість з них здатна до самообслуговування.

Діти з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня не можуть навчатися за спеціальними програмами для дітей з легким ступенем інтелектуального порушення. Лише незначна частина з них, насамперед за рахунок механічної пам'яті, засвоює основні навички, необхідні для читання, письма та елементарної лічби. Вони засвоюють матеріал не усвідомлено. Однак, виявлено, що навчання за спеціальними освітніми програмами уможлиблює певний розвиток їхнього обмеженого потенціалу та розширення кола навичок для орієнтування в найближчому оточенні, самообслуговування та елементарної праці. Знання засвоюються зі значними труднощами і потім використовуються переважно механічно, як завчені штампи. В цілому ці діти вважаються научуваними, зазвичай за рахунок тренування. Внаслідок навчання, завдяки наочному багаторазовому показу з поступовим ускладнення завдань впродовж кількох років, вдається підготувати дітей до праці та життя в колективі. У такій підготовці важливо використовувати уроки праці, соціальної адаптації, які відтворюють найвживаніші життєві ситуації, закріплювати навички читання та лічби, пов'язані з трудовим процесом (Ю. Галецька, 2015, Т. Каменщук, 2018). Особи з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня дорослого віку зазвичай здатні до простої практичної діяльності за умови ретельної побудови завдань, постійного нагляду, контролю та вказівок інструктора, в умовах стабільності оточуючого середовища, незмінних вимог, які до них висувуються, урахування індивідуальних та особистісних якостей (Т. Лісовська, 2017). Самостійна трудова діяльність їм не доступна.

Серед найтипівіших особливостей особистості дітей з помірним ступенем інтелектуального порушення відмічають відсутність ініціативи, самостійності, млявості, схильність до наслідування інших, сполучення навіюваності з негативізмом, нестійкість діяльності у сполученні з інертністю та малорухливістю (Г. Сухарева, 1965, О. Гаврилов, 2010, Т. Лісовська, 2012). Водночас, у дослідженнях (Л. Шипіцина, 2005 та ін.) наводяться дані, що свідчать про наявність у цієї категорії осіб значного рівня допитливості. У характерологічних особливостях відзначається неоднорідність: доброзичливість та привітність; дисфоричність, злостивість, агресивність; впертість, лінь; кволість, бездіяльність. Багатьом притаманні підвищення та викривлення потягів, зокрема, сексуальних (Д. Ісаєв, 2003).

Побутоє думка, що мотиваційна сфера у цих дітей несформована: навіть спонуки, що виникають, характеризуються слабкістю та швидкою виснажуваністю. Коло мотивів звужене і більшою мірою пов'язане із задоволенням фізіологічних потреб. Вважається неможливим формування у них опосередкованих мотивів активності та розширення кола інтересів, що їх безпосередньо не стосуються. Вивчення самооцінки дітей з інтелектуальними порушеннями помірною ступеня свідчить, що найвище вони оцінюють себе, потім товариша, потім дорослого. Однак, внаслідок педагогічного впливу їхню самооцінку можна змінити – вони починають адекватно оцінювати своїх вчителів, дорослих.

В осіб цієї категорії відмічається відносна збереженість афективної (емоційної) сфери, що виявляється в чутливості до оцінки їх іншими людьми. Серед недоліків емоційної сфери варто виділити відсутність емоційного різномайття, недиференційованість переживань, їх млявості. Водночас, спостереження свідчать, що люди з інтелектуальними порушеннями помірною ступеня можуть бути мобільними, фізично активними і здатними до налагодження контактів, спілкування та участі у простих соціальних заняттях (вечірки, танці та ін.). Лише у незначній частині дітей з інтелектуальними порушеннями помірною ступеня відсутня потреба у спілкуванні (Д. Ісаєв, 2003). Серед їхніх емоційно-поведінкових особливостей варто виділити: емоційні спалахи, впертість, невпевненість при відвідуванні незнайомих місць, знижений прояв сором'язливості тощо (О. Гаврилов, 1988, 2010, Л. Шипіцина, 2005).

Самостійне проживання людей з інтелектуальними порушеннями помірною ступеня вважається неможливим, хоча більшість з них здатна обслуговувати себе. Дослідження Л. Шипіциної підтверджують, що в осіб цієї категорії більші труднощі викликають проблеми соціально-емоційного плану, спілкування, аніж побутового, оскільки сфера емоцій

та спілкування за своєю психологічною структурою набагато складніша від сфери побутової активності (Л.Шипіцина, 2005 та ін.).

У соціально-побутовій сфері найбільші труднощі пов'язані з використанням електро- та побутових приладів, приготуванням їжі, грошовими розрахунками, самостійним пересуванням за межами квартири, необхідністю залишатися вдома наодинці. Вони мають низький рівень виконання побутових і трудових навичок. Такі особи потребують постійної допомоги, нагляду та супроводу, керівництва, вони не можуть проживати незалежно, хоча більшість з них здатна до самообслуговування. У осіб з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня відсутня цілеспрямованість активності, відтак, необхідна постійні спонукання з боку сторонньої людини. Значні труднощі спостерігаються під час розв'язання найпростіших наочно-дійових завдань: діти не вміють самостійно орієнтуватися в ситуації, не можуть утримувати в пам'яті необхідну інформацію, не розуміють зв'язку між окремими ланками виконання завдання, можуть користуватися зразками та ін. Дослідженнями виявлено, що у процесі розв'язання задач діти цієї категорії виявляють труднощі у прийнятті задачі, пов'язані з недостатньою мотивацією, відхід від задачі, психічну пасивність; відсутність орієнтування в задачі; нездатність осмислено організувати розв'язання задачі (послідовно переходити від однієї дії до іншої, використовувати адекватні способи дії, правильно використовувати наочні засоби для розв'язання задачі) (Т. Лісовська, 2012, 2017. О. Утьосова, 2017, Т. Камешук, 2017).

Труднощі та потенційні можливості опанування соціально-побутових навичок особами з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня дослідженні Л. Шипіциною, Ю. Галецькою. Так, зокрема, вивчався стан сформованості соціально-побутових навичок в домашніх умовах та за межами домівки. З'ясувалося, що 94,1% досліджуваних (від 15 до 30 років) мали високий рівень соціально-побутової адаптації за цими показниками. Середнє значення сформованості соціально-побутових навичок в домашніх умовах складало 12,4 бала (при максимумі 13), поза домівкою – 31,1 бала (при максимумі 34). Вивчення у молоді цієї категорії стану сформованості гігієнічних навичок, що належать до соціально-побутових навичок в домашніх умовах, виявило, що самостійно ними володіють 74% осіб; у 16% осіб ці навички сформовані лише частково, тобто їм потрібні допомога та контроль виконання дій. У незначній кількості досліджуваних (10%) навички особистої гігієни не сформовані зовсім. Окрім цього з'ясувалось, що лише незначна частина з досліджуваних (37%) володіє навичками самообслуговування задовільно (можуть самостійно передягнутися, підігріти їжу, прибрати тощо). Майже у половини ці навички сформовані недостатньо, відтак, необхідний

контроль з боку дорослих. 21% осіб зовсім не володіють навичками самообслуговування, потребують постійної сторонньої допомоги. Отримані дані, зауважує Л. Шипіцина, є тривожними, оскільки досліджувані проживають з родичами, які приділяють їм мало уваги, не намагаються навчити самостійності і роблять за них все самі. Ці результати насторожують і тому, що більше половини з них (59,5%) навчались у школі, де також, ймовірно, дуже мало уваги приділялося корекційній роботі та підготовці їх до самостійного життя. Можливо також, що частина з них втратила набуті раніше навички (Л. Шипіцина, 2005).

Під час дослідження було також виявлено, що мали домашні обов'язки (миття посуду, підлоги, сервірування столу, прання одягу тощо) та виконували їх на достатньо високому рівні 74% осіб. Вони були здатні користуватися плитою, щоб розігріти собі їжу, прати білизну, ходити до магазину за елементарними покупками. У них спостерігалось переважно позитивне ставлення до домашньої роботи, відповідальне та своєчасне її виконання. Середній рівень виконання цих обов'язків (хоч і з низькою мотивацією, нерегулярністю та униканням роботи) був виявлений у 26% осіб.

Окрім цього вивчався і рівень володіння досліджуваними навичками безпечної поведінки вдома (знання та виконання правил техніки безпеки вдома) з урахуванням: розуміння значення слів “небезпечно” та “безпечно”; виконання елементарних правил користування водою, газом, деякими електроприладами, ріжучими предметами; адекватного реагування на дзвінок у двері незнайомої людини; вміння зв'язатися з необхідним закладом по телефону в екстремальній ситуації. Внаслідок проведеного дослідження з'ясувалося, що 68% осіб добре знають і виконують правила техніки безпеки вдома, а 32% виконують їх частково (мають труднощі у використанні електроприладів, відкривають двері незнайомій людині та ін.). Виявлено також, що більшість обстежених (86%) вміють користуватися телефоном, 10% користуються лише у термінових випадках, і лише 4% не вміють користуватися ним взагалі (Л. Шипіцина, 2005).

Вивчалися також знання та виконання правил поведінки на вулиці і в транспорті: правила дорожнього руху для пішоходів та проїзду в транспорті; правила безпечної поведінки під час спілкування з незнайомими людьми; уявлення про те, як поводитися у разі, коли заблукав (в магазині, у місті, в лісі). Дослідження виявило, що всі обстежені мають уявлення про правила поведінки на вулиці та у транспорті: 57% з них знають та виконують, решта – виконують їх частково та не завжди (Л. Шипіцина, 2005).

У цьому ж дослідженні представлено важливі для характеристики осіб з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня дані щодо сформованості навчальних навичок (письма, лічби, читання) та навичок трудової діяльності. Виявлено, що 53% осіб на достатньому рівні володіють навчальними навичками; здатні написати своє ім'я, адресу, порахувати до 5-10-ти 37% осіб. Елементарні навички читання, лічби, письма зовсім не сформовані у 10% осіб. При вивченні трудових операцій (робота з ножицями, кольоровим папером, клеєм та ін.) були виявлені відмінності у здатності їх реалізації. Добре виконували завдання та мали високий рівень мотивації 32% осіб. Більша частина обстежуваних (68%), хоч і володіли навичками роботи з ножицями, папером, клеєм та ін., робили це неохоче і лише за допомогою дорослих членів сім'ї.

Внаслідок проведеного дослідження було зроблено висновок про те, що формування в осіб з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня соціально-побутових, навчальних і трудових навичок утруднено, а в окремих випадках неможливе. Однак, систематична робота з розвитку та закріплення цих навичок дає позитивні результати (Л. Шипіцина, 2005).

Отже, особи з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня, зважаючи на їхні можливості щодо наочності, потребують спеціального педагогічного впливу, який передбачає їх виховання, розвиток та сприяння соціально-побутовій адаптації як в умовах спеціально організованого навчання в освітніх закладах, так і в умовах сім'ї, з метою покращення якості їхнього життя та тих людей, котрі ними опікуються.

Теоретичний аналіз літературних джерел дав змогу з'ясувати основні напрями педагогічного впливу на цю категорію осіб, враховуючи надану психолого-педагогічну характеристику. При цьому враховувалось, що робота з дітьми з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня має здійснюватися, передусім, у плані виховання, розвитку та сприяння їхній соціально-побутовій адаптації. В умовах спеціально організованого педагогічного процесу особи, які здатні до тренування, мають розширювати своє орієнтування у найближчому оточенні та удосконалювати самообслуговування. Найважливішим для таких дітей є: тренування навичок самообслуговування; опанування орієнтування в оточуючому середовищі; розвиток спілкування з урахуванням того, що особи з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня більш суттєві труднощі мають при вирішенні соціально-емоційних проблем (у відносинах "людина-людина"), а ніж побутового (у відносинах "людина-предмет"). Саме тому в корекційно-розвивальній роботі важливе місце має відводитись формуванню у них навичок спілкування, налагодженню взаєморозуміння у групах

однолітків. Зважаючи на необхідність сприяння соціально-побутовій адаптації таких дітей загалом, можна виділити основні його складові: вироблення соціально-побутових навичок в домашніх умовах; вироблення соціально-побутових навичок за межами дому; вироблення учбових навичок та навичок трудової діяльності.

Навчанню та виробленню у дітей навичок, необхідних для пристосування до життя, сприятиме виховання у них: правильного ставлення та здатності до навчання; позитивної реакції на надавану допомогу; інтересу до навколишнього світу; пізнавальної активності; адекватної самооцінки (формування адекватної самооцінки надаватиме впевненості у собі, зменшить страх перед будь-якою активністю); чутливості різної модальності (тактильної, слухової, зорової тощо) для диференційованого сприймання навколишнього світу; рухової сфери, просторового орієнтування як передумови розвитку мислення та мовлення.

Таким чином, зважаючи на виявлені особливості та можливості розвитку осіб з помірною розумовою відсталістю, враховуючи результати існуючих досліджень з проблеми, ми дійшли висновку, що найважливішими напрямками педагогічної роботи з ними є:

1) тренування соціально-побутових навичок в домашніх умовах: гігієнічних: умивання, чищення зубів, відвідування туалета, приймання ванни тощо; самообслуговування та побутових: переодягнутися, підігріти їжу, сервірувати стіл, зробити бутерброди, сходити в магазин, помити посуд, підлогу, попрати свій одяг, витерти пиляву та ін.; безпечної поведінки вдома (або знання та дотримання правил техніки безпеки вдома): розуміння значення слів “небезпечно” та “безпечно”; виконання елементарних правил користування водою, газом, деякими електроприладами, ріжучими предметами; адекватне реагування на дзвінок у двері незнайомої людини; вміння зв’язатися з необхідним закладом по телефону в екстремальній ситуації;

2) тренування соціально-побутових навичок за межами домівки (знання та дотримання правил поведінки на вулиці та у транспорті): правил дорожнього руху для пішоходів та проїзду у транспорті; правил безпечної поведінки при спілкуванні з незнайомими людьми; уявлення про те, як себе поводити в ситуації “коли заблукав” (в магазині, у місті, в лісі та ін.);

3) формування навичок спілкування, емоційно-вольової та власне особистісної сфери;

4) розвиток пізнавальної та рухової сфери як передумови навчання та виконання трудової діяльності;

Висновки та перспективні напрями дослідження. Проведення роботи у визначених напрямках уможливило певний розвиток обмеженого потенціалу осіб даної категорії та розширення кола навичок

для орієнтування в найближчому оточенні, самообслуговування та елементарної праці. При цьому спеціально організований педагогічний процес має здійснюватися, передусім, у плані виховання, розвитку й сприяння їхній соціально-побутовій адаптації та базуватися переважно на тренуванні: на показі, використанні унаочень, копіюванні (повторення, наслідування). Навчання має ґрунтуватися на наочному багаторазовому показі з поступовим ускладнення завдань упродовж кількох років. У такій роботі важливо використовувати уроки праці, уроки соціальної адаптації, які відтворюють найвживаніші життєві ситуації, закріплювати навички читання та лічби, пов'язані з орієнтуванням у навколишньому середовищі, з трудовим процесом.

Перспективним напрямом дослідження є розробка та конкретизація змістового, методичного та організаційного забезпечення навчання та виховання дітей зазначеної категорії у визначених напрямках в різних умовах надання їм освітніх послуг.

Received 28.02.2019

Accepted 11.04.2019

УДК 37.091.64-056.313(477)«19»

DOI 10.32626/2413-2578.2019-13.302-312

Л.Г. Чепурна
chepurnal@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УКРАЇНІ (XX СТОЛІТТЯ)

Відомості про автора: Чепурна Людмила Георгіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психокорекційної педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Київ, Україна. У колі наукових інтересів: становлення та розвиток навчальної книги для дітей з інтелектуальними порушеннями. E-mail: chepurnal@gmail.com

Contact: Chepurna Liudmyla, PhD of pedagogy, associate professor of the department of psychocorrectional pedagogy National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine. Academic interests: formation and development of a textbook for children with intellectual disabilities. E-mail: chepurnal@gmail.com